

บทที่ 1

บทนำ

ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อภาวะโภชนาการ :

ศึกษารอบครัวที่มี เด็กก่อนวัย เรียนในชุมชนแออัดย่านท่าเรือคลองเตย

1. ความเบื้องต้น

ปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร เป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะปัญหาทุพโภชนาการ ซึ่งเกิดกับเด็กแรกเกิดถึงวัย 5 ขวบ ปัญหาทุพโภชนาการนับเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งชาวโลกให้ความสนใจกันมาก จากรายงานการสำรวจขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ เมื่อ ค.ศ. 1975 คาดว่า มากกว่าร้อยละ 23 ของประชาชนใน 86 ประเทศ ซึ่งมีประชากรทั้งหมดประมาณ 1.9 พันล้านคน นับเป็นเด็กขาดอาหาร นั่นคือมีเด็กขาดอาหารในระดับปานกลาง ประมาณ 500 ล้านคน (Scrimshaw 1980 : 79-84)

เมื่อย้อนกลับมามองสังคมไทย แม้จะได้ชื่อว่าเป็นประเทศ เกษตรกรรมมีการส่งออกอาหาร เป็นสินค้าออกที่สำคัญ นำรายได้มาสู่ประเทศ แต่เนื่องจากมีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ร่วมไปกับการขาดความรู้ในการกินอาหารที่ถูกต้องจึงทำให้เกิดปัญหาการขาดสารอาหารขึ้น สำหรับปัญหาการขาดสารอาหารที่มีความสำคัญมากที่สุดของประเทศไทย คือ ปัญหาการขาดโปรตีนและพลังงาน ทั้งนี้เพราะเป็นปัญหาที่พบได้ในทุกกลุ่มอายุและเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการขาดสารอาหารอื่น ๆ อยู่ด้วยเสมอ เกี่ยวกับการขาดพลังงานและโปรตีนในประเทศไทยนั้น สามารถพบได้ทุกภาคทั่วประเทศทั้งในเขตเมืองและชนบท จากการสำรวจของกองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งได้สำรวจภาวะโภชนาการใน 71 จังหวัดของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2521 ถึง 2525 พบว่าอุบัติการณ์ของภาวะทุพโภชนาการมีสูงสุด และรุนแรงที่สุดในกลุ่มทารกและเด็กวัยก่อนเรียน ทั้งในชนบทและแหล่งเสื่อมโทรมของเขตเมือง ในจำนวนทารกและเด็กวัยก่อนเรียน ที่สำรวจหนึ่งล้านคนมีการขาดอาหารถึงร้อยละ 50.8 ในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 36 เป็นการขาดอาหารในระยะเริ่มแรก ร้อยละ 13 ขาดอาหารในระยะปานกลาง และประมาณร้อยละ 2 ขาดอาหารในระยะรุนแรง (ชินชม เจริญพุทธ 2528 : 1-2)

นอกจากนี้พบว่า-จากการสำรวจโดยศูนย์วิจัยคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ได้ทำการสำรวจเด็กอายุ 0-6 ปีในบริเวณพื้นที่หลายแห่งของประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2512 จนถึงปี 2521 ในช่วง 2512-2513 ได้ทำการสำรวจแหล่งเสื่อมโทรมในกรุงเทพมหานคร พบว่า เด็กอายุ 0-6 ปี ขาดอาหารโปรตีนและแคลอรีร้อยละ 73.6 ในปี 2515 ได้ทำการสำรวจใน ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-บางปะอิน พบเด็ก เป็นโรคขาดอาหารโปรตีนและแคลอรีร้อยละ 54.4 ต่อมาในช่วงปี 2520-2521 ได้ทำการสำรวจ 3 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น อุบลราชธานี สกลนคร มหาสารคาม จำนวน 972 ราย พบเด็กขาดอาหารโปรตีนและแคลอรีร้อยละ 64.3 และในปี 2521 ที่จังหวัดปัตตานีในบริเวณหมู่บ้านประมงและทำสวนยาง พบเด็กขาดอาหารโปรตีนถึงร้อยละ 57 ทั้ง ๆ ที่มีอาณาเขตติดกับทะเล โดยมีระยะเริ่มขาดอาหารร้อยละ 41 ระยะขาดอาหารร้อยละ 4 และระยะขาดอาหารอย่างรุนแรงร้อยละ 1 (ทัศนีย์ บุรวิวิท 2522)

สำหรับสาเหตุของการขาดสารอาหารหรือภาวะทุพโภชนาการของเด็กวัยก่อน เข้าเรียน นี้ ส่วนใหญ่มีสาเหตุเนื่องมาจากการที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูไม่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ บิดามารดาขาดความรู้ความเข้าใจในการเลือกหรือเตรียมอาหารสำหรับเด็ก ทำให้เด็กได้รับอาหารไม่ครบทุกส่วน และไม่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายจึงเกิดภาวะการขาดสารอาหารขึ้น ซึ่งผลจากการขาดสารอาหารนี้จะทำให้ความต้านทานของร่างกายลดต่ำลง เกิดการติดเชื้อได้ง่าย เจ็บป่วยบ่อย และมีอัตราการตายสูง ได้มีการศึกษาพบว่า เด็กไทยอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 4 ปีต้องตาย และมีอัตราการตายสูงเนื่องจากภาวะทุพโภชนาการและโรค เกี่ยวเนื่องประมาณร้อยละ 50 ของสาเหตุการตายทั้งหมด (อุทัย พิศลยบุตร 2518 : 30-48)

ภาวะทุพโภชนาการนี้ยังมีผลทำให้การเจริญเติบโตของร่างกายชะงักงัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจริญเติบโตของสมอง ซึ่งจะ เป็นผลให้กลายเป็นเด็กที่มีสติปัญญาด้อย มีความเข้าใจขาดความคิดริเริ่ม ขาดความกระตือรือร้น เชื่องซึม เหนงาหงอยไม่ร่าเริง เมื่อเติบโตเข้าสู่วัยเรียนก็ไม่ประสบผลสำเร็จในการเรียน และเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน ก่อให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยรวม ปัญหาทุพโภชนาการนี้จึงเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งสำหรับประเทศไทยที่ควรจะต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้เล็งเห็นถึงความสำคัญโดยเคยกำหนด เป็น เป้าหมายการพัฒนาสาธารณสุขในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า "ลดอัตราการป่วยด้วยสภาวะการขาดสารอาหารในเด็กอายุแรกเกิดถึง 5 ปี โดยกวาดล้างสภาวะการขาดสารอาหารระดับรุนแรงให้หมดสิ้นไป ส่วนการขาดสารอาหารระดับปานกลางให้ลดลงร้อยละ

50" นอกจากนั้นยังได้กำหนดมาตรการเพื่อแก้ไขและส่งเสริมภาวะโภชนาการของเด็ก เป็นต้นว่า การเฝ้าระวังทางโภชนาการ เพื่อให้สามารถค้นหาผู้ที่มีปัญหาการขาดสารอาหาร สนับสนุนให้มีการผลิตอาหารที่มีคุณค่าในหมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นอาหารเสริมที่มีราคาถูกและประหยัด สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคของประชาชนให้สามารถจัดหาอาหารที่สะอาดและถูกสุขอนามัยได้ด้วยตนเอง และให้มีการจัดเลี้ยงอาหารกลางวันโดยมุ่งให้โภชนาการศึกษาแก่เด็ก เป็นสำคัญ (ชื่นชม เจริญพุทธ 2528 : 3-4) ขณะเดียวกันในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ก็เช่นเดียวกัน คือ มีหลักการและเหตุผลของการพัฒนาคุณภาพคนและแรงงาน ในลักษณะให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนในกลุ่มอายุต่าง ๆ เช่น วัยเด็ก วัยเยาวชน วัยแรงงาน และวัยสูงอายุ กรณีวัยอายุ 0-5 ปี จะเน้นการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยเฉพาะการให้ภูมิคุ้มกันโรค การลดอัตราทุพโภชนาการและส่งเสริมการพัฒนาสังคม และสติปัญญา

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว มีเป้าหมายคือ ประชาชนจะต้องกินอาหารถูกสุขลักษณะ และเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย โดยไม่เป็นโรคขาดสารอาหารและโรคท้องร่วงอย่างแรง (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2530)

ปัญหาทุพโภชนาการในประเทศไทย จากที่เสนอข้อมูลมาโดยคร่าว ๆ นั้นนับได้ว่าน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในอันที่จะเร่งแก้ไขปัญหาโดยเร็ว ขณะเดียวกันได้เคยมีผู้ทำการสำรวจข้อมูลไว้ ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงภาวะเร่งด่วนในการให้ความสนใจปัญหานี้มากขึ้นดังกล่าวในสังคมไทย เช่น ภาวะการตายของเด็กที่เกี่ยวข้องกับการโภชนาการ ซึ่งพบข้อมูลจากการสำรวจที่แสดงให้เห็นถึงเด็กเป็นกลุ่มที่ไวต่อภาวะบกพร่องทางโภชนาการมากกว่าผู้ใหญ่ ซึ่งเสี่ยงภัยตายด้วยภาวะทุพโภชนาการ และโรคที่เกี่ยวข้องดังสถิติดังนี้ (กองสถิติสาธารณสุข 2522 : หน้า 4-75)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง : แสดงจำนวนตายในอายุ 0-4 ปี ด้วยภาวะทุพโภชนาการและโรคที่เกี่ยวข้อง พ.ศ. 2521

สาเหตุ	จำนวนคน (ปรับ)
รวม	15,224
โรคท้องร่วง	6,470
ปอดอักเสบ	4,722
ชัก	1,531
ภาวะขาดวิตามินและความบกพร่องทางโภชนาการ	675
งูม ร่วมคอหอยอักเสบเฉียบพลัน (หวิด)	817
โรคคอติบ	899
โรคหัด	110
เด็กตายอายุ 0-4 ปีทั้งหมด	76,689
เด็กอายุ 0-4 ปีทั้งหมด	7,140,000

นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาระดับของการเกิดการขาดอาหารในเด็กก่อนวัยเรียนในระดับต่าง ๆ แล้ว พบข้อมูลที่สำรวจไว้ดังต่อไปนี้ (กองโภชนาการกรมอนามัย, เอกสารโรเนียว) เป็นต้น (ตุลาคม 2526 - มกราคม 2527)

ตาราง : แสดงร้อยละของการขาดโปรตีนและพลังงานในเด็กวัยก่อนเรียนในภาคต่าง ๆ

(อาศัยน้ำหนักเทียบอายุ = มาตรฐานเด็กไทย)

ระดับการขาด	ภาค					รวมทั้งประเทศ
	กลาง	ตะวันออกเฉียง	ใต้	เหนือ	อีสาน	
ระยะเริ่มแรก	20.6	20.2	27.7	24.8	34.4	28.5
ระยะปานกลาง	2.2	3.1	6.4	4.5	8.1	5.9
ระยะรุนแรง	0.1	0.3	0.5	0.4	1.4	0.8
รวม	22.9	23.6	34.6	29.6	43.8	35.2
เด็กที่สำรวจ (คน)	189,317	98,686	151,064	250,974	580,352	1,270,393

2. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนแออัดย่านท่าเรือคลองเตย หรือที่คนทั่วไปมักจะเรียกกันว่า "สลัมคลองเตย" เป็นชุมชนที่ก่อตัวในสังคมเมือง (กรุงเทพมหานคร) เป็นเวลาดังมาแล้วประมาณ 40 ปีโดยทั่วไป สลัมคลองเตยมักจะประสบปัญหานานาประการ ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมของผู้อยู่อาศัยในสลัมเอง และตัวผู้ที่อยู่อาศัย เช่น ในอดีตเมื่อก้าวถึงสลัมคลองเตยผู้คนมักจะมองเห็นภาพที่มีบ้านเรือนหึ่ง มีหนองน้ำคร่าอยู่ได้ฤๅนบ้าน มีสะพานไม้เก่า ๆ ทอดยาวหากัน ชุมชนตั้งอยู่ในเขตหนองน้ำใหญ่ หลังโกดังของการท่าเรือแห่งประเทศไทยอาณาเขตกินบริเวณตั้งแต่ขอบหนองน้ำ และถูกล้อมออกไปจนถึงใจกลางหนองน้ำ ซึ่งหนองน้ำนี้กลายเป็นที่รองรับสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เป็นที่ปลูกผักบุ้ง ผักกะเฉด เป็นที่เล่นของเด็ก ๆ ตลอดจนเป็นที่ซุกซ่อนสิ่งผิดกฎหมาย เช่น ยาเสพติดต่าง ๆ ลักษณะทางเดินมีได้เป็นตรอกซอย เช่นในสลัมต่างประเทศ แต่เป็นสะพานไม้แผ่นเดียวหรือสองสามแผ่น ทอดตัวไปตาม บ้านต่าง ๆ อย่างง่าย ๆ และไม่แข็งแรง สิ่งก่อสร้างส่วนใหญ่ใช้เสาไม้ ขนาดเล็ก และผูกด้วยกระดาดแข็ง ซึ่งก็ได้มาจากการท่าเรือแห่งประเทศไทยนั่นเอง (ไพบุณย์ ช่างเรียน 2518 : 279-327) ลักษณะเหล่านี้เป็นสภาพทางกายภาพที่เสื่อมโทรม จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปตั้งแต่อดีตว่ามีผลที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพอนามัยและสุขภาพจิตที่ไม่ดีแก่ผู้อยู่อาศัยได้

ทำนองเดียวกัน หากย้อนกลับไปของผู้ที่อยู่อาศัยในสลัมคลองเตย พบว่าจะเห็นภาพของคนยากจน หาเช้ากินค่ำ มาอยู่รวมกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เลวร้ายดังกล่าว ประกอบทั้งมีการผิดประเวณี มีการมั่วสุมการพนัน สิ่งเสพติดให้โทษ และสภาพครอบครัวแตก เป็นต้น สภาพความยากจนปรากฏอยู่โดยทั่วไป ในการว่าจ้างแรงงานพบว่าการว่างงานอย่างมาก ประกอบทั้งสภาพความยากจน ค่าครองชีพสูงจึงทำให้ความเป็นอยู่ของผู้คนในสลัม เลวร้ายลงไปอีก พบว่า มีจำนวนถึงร้อยละ 33 ที่ไม่ได้รับการศึกษา เป็นแรงงานไร้ฝีมือ มีการว่าจ้างแรงงานในราคาต่ำ โดยเฉลี่ยแล้วจะมีรายได้เข้าครอบครัวประมาณ 2,500 บาท/เดือน (ทั้งนี้ในแต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกเฉลี่ยถึง 4.13 คน) (มูลนิธิดวงประทีป 2527:1) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาไม่พอกินพอใช้ ดังที่พบเห็นในปัจจุบัน ประกอบทั้งมีจำนวนประชากรวัยแรงงานหรือหนุ่มสาวที่ว่างงานถึงร้อยละ 21 (Duangprateep Foundation 1985:3)

นอกจากนั้นกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในสลัมคลองเตย (รวมตลอดถึงสลัมแห่งอื่น ๆ) จะเกิดขึ้นในหลาย ๆ ลักษณะ ขณะเดียวกัน หากพิจารณาข้อปัญหาที่สำคัญ จะสามารถสะท้อนให้เห็นได้ชัด เจน ดังนี้ :-

1. ปัญหาเรื่องไม่มีเอกสารสิทธิ์ เช่น การไม่มีเอกสารเรื่องที่อยู่อาศัยที่แน่นอน ไม่มีใบแจ้งเกิด ไม่มีบัตรประชาชน ทำให้เกิดความลำบากในการติดต่อกับราชการ เช่น ไม่สามารถแจ้งเกิดให้ลูกได้ ลำบากในการหางานทำ และการเข้าเรียนหนังสือของเด็ก ผลที่ตามมาก็คือเกิดการว่างงาน (Duangprateep Foundation 1985 : 2-3)

2. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย กล่าวคือการใช้สภาพความเป็นอยู่ที่เลว มีการบริโภคอาหารไม่เพียงพอ รวมทั้งน้ำดื่มไม่สะอาด พบว่ามีโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารและความเจ็บป่วยเกี่ยวกับงานหนัก หรือมีอาการคิดยาเสพติด (Duangprateep Foundation 1985 : 2-3)

3. ปัญหาความไม่มั่นคงของการครอบครองที่อยู่อาศัย พบว่า 1/3 ของสลัมในกรุงเทพมหานคร อยู่ในระหว่างการไล่ที่จึงเกิดความไม่มั่นคงในเรื่องของการอยู่อาศัย บางครอบครัวต้องโยกย้ายกันถึง 5-6 ครั้ง (Duangprateep Foundation 1985 : 2-3)

4. ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาที่พบอยู่โดยทั่วไปในหมู่ผู้ที่อยู่อาศัยในสลัม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว (กรณีตัวอย่างของสลัมคลองเตย) ในคอนตัน

5. ปัญหาทางสังคม มีการคิดยาเสพติด การก่ออาชญากรรม เด็กถูกทอดทิ้งอันอาจจะถูกชักจูงไปในทางไม่ดี ตลอดจนการผิดประเวณี ปัญหาโสเภณีซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดการเวียนแบบในทางไม่ดีได้โดยเฉพาะในเด็กวัยรุ่น (Duangprateep Foundation 1985 : 2-3)

6. ปัญหาเด็กขาดการศึกษา ร้อยละ 30 ของเด็ก (ตัวอย่างกรณีสลัมคลองเตย) ไม่สามารถเข้าเรียนหนังสือ หรือเรียนได้ไม่จบภาคบังคับ ซึ่งมีเหตุมาจากความยากจน ไม่มีเงินพอจะใช้จ่ายในการเรียนหนังสือ รวมทั้งสภาพการที่ไม่สนับสนุนให้เรียนหนังสือเด็ก ๆ ส่วนมากจึงมักจะออกมาทำงานช่วยเหลือครอบครัว (ชลาทิพย์ ปุณณะบุตร ๒๕๒๔ : 1-20)

ในลักษณะต่าง ๆ ของสลัมทั้งที่สะท้อนจากกรณีสลัมคลองเตย และสลัมอื่น ๆ โดยทั่วไปดังกล่าวนี้ กล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ทั้งรัฐและผู้อยู่อาศัย รวมทั้งนักพัฒนาทั้งหลายมิได้พึงประสงค์ให้เกิดขึ้น แม้ว่าสลัมจะเป็นชุมชนที่ไม่เป็นที่พึงประสงค์ แต่สลัมเองก็มีวิวัฒนาการการกำเนิชุมชน ทั้งนี้หากจะมองให้เข้าใจถึงการเกิดสลัมโดยทั่วไปมีผลสืบเนื่องหรือมูลเหตุที่ก่อให้เกิดสลัมดังนี้ :-

1. การอพยพของประชากรจากต่างจังหวัดต่าง ๆ เนื่องด้วยนโยบายการส่งเสริมให้กรุงเทพมหานครเป็นราชธานีตั้งแต่โบราณ ทำให้มีงบประมาณต่าง ๆ ทุ่มเทมาสู่กรุงเทพฯ ทำให้กรุงเทพฯ มีความเจริญเหลือล้นไม่อาจเทียบกับเมืองอื่น ๆ ได้ดังที่ปรากฏทุกวันนี้กรุงเทพฯ เป็นทั้งเมืองหลวง ศูนย์กลางการปกครองประเทศ ศูนย์กลางคมนาคมทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ

ศูนย์กลางการศึกษาและวิชาการ เป็นเมืองอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และแม้แต่เป็นเมืองท่าด้วย (มูลนิธิดวงประทีป 2527 : 2) และด้วยเหตุนี้ จึงเป็นสิ่งจูงใจให้ราษฎรจังหวัดอื่น ๆ ปรารถนาที่จะเสี่ยงเข้ามาเผชิญโชคในกรุงเทพฯ เพราะต่างคิดว่าถ้าเข้ามากรุงเทพฯ แล้วจะต้องได้ทำงาน จึงปรากฏว่า ประชากรจากต่างจังหวัดหลั่งไหล เข้าสู่กรุงเทพฯ อย่างไม่ขาดสาย กล่าวโดยสรุปคือ นโยบายที่จะมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมซึ่งเป็นระยะเวลา 30 ปีล่วงมาแล้ว ในอดีตทางการไม่ได้มีการสำรวจอย่างจริงจังและเปิดเผยต่อมหาชน การบริการต่าง ๆ จากรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาสาธารณสุขและสาธารณสุขแทบจะไม่มีเลย การไล่ที่สลัมมีมาเรื่อย ๆ มีการใช้ความรุนแรงและมีการต่อสู้กัน แต่เรื่องราวเหล่านี้มิได้รับรู้ต่อสื่อมวลชนและมหาชน เมื่อมีการไล่รื้อสำเร็จในที่หนึ่ง ชาวสลัมก็จะแตกกระจายไปสร้างสลัมใหม่ขึ้นอีกหลายที่ บวกกับคนชนบทหลั่งไหลเข้ามาเมืองอย่างต่อเนื่อง ก็ยิ่งทำให้สลัมขยายตัวและขยายจำนวนมากขึ้น (สมพงษ์ พัดบุญ 2527 : 85-107) ฉะนั้นนโยบายพัฒนาเมืองให้เป็นอุตสาหกรรมดังที่กล่าวข้างต้น จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสลัมในเมือง ดังที่พบเห็นในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ยังพบว่าปัจจัยผลักดันให้คนชนบทหลั่งไหล เข้ามาสู่เมือง (push factors) กล่าวคือ

1. ภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม
2. ความยากจน
3. การไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมาย เช่น ภัยผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

เป็นต้น

ชาวชนบทที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือ มีการศึกษาคำ ทำงานอะไรไม่ได้ นอกจากกรรมกรหรือลูกจ้างที่ใช้แรงงาน ซึ่งมีรายได้ต่ำ แต่ภาวะค่าครองชีพในเมืองสูง จึงมักจะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ของเมืองไม่ได้ ต้องอาศัยบริเวณค่าเช่าถูก ๆ หรือไม่ก็ลูกกระตือบอยู่อย่างแออัดตามที่เช่า ที่ว่าง ที่สาธารณะซึ่งไม่ได้รับการควบคุม จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าของที่ดิน บริเวณดังกล่าวจึงกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรมไปในที่สุด (ชลาทิพย์ นุชฉนบุตร 2524 : 1-20)

2. อัตราการเกิดสูง เนื่องด้วยการแพทย์ได้รับการพัฒนาขึ้นทำให้อัตราการตายต่ำลง และอัตราการเกิดสูงขึ้น เมื่อจำนวนพื้นที่มีจำกัด แต่ประชากรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาแหล่งเสื่อม-

โทรมจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ในกรณีสลัมคลองเตยจะมีสาเหตุการเพิ่มของประชากรมาจากการอพยพ
เข้าจากต่างจังหวัด (รายละเอียดข้อ 1) มากกว่าปัจจัยอัตราการเกิดสูง) (จิรา สารพันธ์
2517) กล่าวโดยสรุปก็คือ เป็นการเติบโตจากการเกิดของประชากรภายในสลัมและการเพิ่ม
โดยการอพยพของประชากรจากต่างจังหวัดด้วย

3. การอพยพมาจากการไล่ที่สลัมเดิม เช่น การรื้อสลัมริมทางรถไฟ เมื่อ 6-7 ปีก่อน
ทำให้พวกที่ถูกไล่ที่หนีอพยพเข้าไปสมทบกับสลัมที่ยังไม่ถูกไล่ที่มากขึ้น (มูลนิธิคองประทัย 2528:4)

4. การที่เจ้าของที่ดินแบ่งให้เช่า เป็นที่เล็ก ๆ น้อย ๆ โดยกฎหมายไม่ได้คุ้มครอง
ในการบริการ และปรับปรุงคุณภาพแต่อย่างใด รวมทั้งที่ของวัด ขององค์การราชการ เช่น
กรมธนารักษ์ การทำเรือ การรถไฟ เป็นต้น ก่อให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรมได้อย่างมาก และ
ในขณะเดียวกันก็เป็นผลมาจากการขาดการวางแผนการใช้ที่ดิน การกระจายสาธารณูปโภคและ
สาธารณูปการของกรุงเทพมหานคร (วรนุช จิตธรรมสถาพร) ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมให้เกิดแหล่ง
เสื่อมโทรมร่วมกับสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวทั้งหมดในข้างต้น

หากจะมีการพิจารณาแนวโน้มของการเกิดสลัมในกรุงเทพมหานคร เมื่อดูจากปัญหา
อย่างเป็นระบบที่เป็นปัจจัยหลักดังได้กล่าวมาแล้ว การคลี่คลายปัญหาสลัมไม่ได้ขึ้นอยู่กับพัฒนา
ภายในสลัม แต่ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ เป็น
สำคัญ ถ้ารัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ในชนบทได้ ยังไม่สามารถเพิ่มมาตรฐานชีวิต ความเป็น
อยู่ของคนจน ไม่สามารถลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนได้ ความยากจนในชนบทและคน
ยากจนในเมือง ก็จะอพยพกันเข้าไปอยู่ในสลัมเมื่อมองสภาพรวมทั้งประเทศ สภาพการณ์ต่าง ๆ
ยังมีได้ดั่งนั้น ดังนั้น จึงมีแนวโน้มว่าสลัมจะมีมากขึ้นในอนาคต (สมพงษ์ หักปุย 2527 : 132)

พบว่า จากการพิจารณาข้อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนสลัมโดยทั่ว ๆ ไปก็ตี พัฒนาการของ
การเกิดสลัมตลอดจนแนวโน้มของการเกิดสลัมใหม่ก็ตี ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ควรจะให้ความสนใจต่อ
ชุมชนลักษณะนี้ให้มากขึ้น แม้ว่าจะไม่สามารถแก้ปัญหาค้นเหตุได้ดังกล่าวมาแล้ว แต่สภาพปัญหา
ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาตัวบุคคลที่อาศัยอยู่ในแหล่งสลัมก็ควรจะมีการพัฒนาหรือรับการ เปลี่ยน-
แปลงให้ดีขึ้น

การมองภาพรวมของสลัมทั้งสภาพ ทั้งวิวัฒนาการแนวโน้ม ตลอดจนลักษณะปัญหาดังได้
กล่าวมาแล้ว ในด้านปัญหา ในสลัมนั้น แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยไปเป็นเวลานาน แต่สลัมก็ยัง

พระสมัญญาเหล่านี้เรื่อยมา ในระยะหลังประมาณ 5 ปีล่วงมาแล้ว ได้มีการพัฒนาสลัมให้เป็นชุมชน ที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดีขึ้น มีการพัฒนาบุคคลในสลัมให้เป็นคนที่มีคุณภาพ พบว่า สลัมที่มีการ พัฒนาลักษณะทั้งสองประการได้สัมฤทธิ์ผลมาก เมื่อ เปรียบเทียบกับสลัมแห่งอื่น ๆ ก็คือ "สลัมย่าน ทำเรือคลองเตย"

อย่างไรก็ดี ในการมุ่งแก้ปัญหาและพัฒนาสลัมย่านทำเรือคลองเตย การพัฒนาด้านวัตถุ ได้รับการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เป็นการแก้ไขปัญหาลักษณะทางกายภาพของ ชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ส่วนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยภายในสลัมคลองเตยนั้น นับได้ว่า เป็นเรื่องยุ่งยากและซับซ้อนอย่างมาก

ปัญหาที่พบได้บ่อยเสมอ ในด้านคุณภาพชีวิตของประชาชนในสลัมคลองเตยปัญหาหนึ่งคือปัญหา ทูเลโทซนาการอีกทั้งในสภาพสิ่งแวดล้อมตลอดจนสภาพของผู้นคนที่อาศัยอยู่ในแหล่งสลัมดังกล่าวมาแล้ว นับได้ว่าเป็นสิ่งผลักดันให้เกิดปัญหาทูเลโทซนาการนี้เป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันเมื่อย้อน กลับมาพิจารณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการให้ความสนใจ เรื่องปัญหาด้านการทูเลโทซนาการดัง นี้ กลุ่มที่น่าสนใจจับตามอง หรือทำการศึกษาในสลัมย่านทำเรือคลองเตย คือ กลุ่มเด็กเกณฑ์ก่อนวัย เรียน ทั้งนี้เพราะเด็กวัยนี้ต้องการอาหารที่มีจำนวนและคุณภาพเพียงพอที่จะทำให้การ เจริญเติบโต เป็นไปได้ดี และถึงขีดสูงสุด

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อารี วัลยะเสวี เคยกล่าวถึงเด็กว่า ช่วงเด็กนี้มีความต้องการ สารอาหารอย่างมาก เพราะอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้จากการเพิ่ม น้ำหนักตัวของเด็ก คือ น้ำหนักเป็น 2 เท่า ของแรกเกิดเมื่ออายุ 5-6 เดือน 3 เท่าเมื่อ 1 ปี และ 4 เท่าเมื่อ 2 ปี จากนั้นจะค่อย ๆ โดทลงน้อย ไม่มีช่วงใดในชีวิตที่การเติบโตของ ร่างกายจะเพิ่มในลักษณะที่รวดเร็ว เช่นนี้อีกแล้ว และที่สำคัญอีกอย่างคือ การเติบโตอย่างรวดเร็ว ของสมอง การได้รับอาหารอย่างเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย จึง เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง พบว่า การเจริญเติบโตของสมองมนุษย์นั้น เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ยังเป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดา คือ ประมาณ 2 เดือนก่อนคลอด จนกระทั่ง 2 ปีหลังคลอด ขนาดของสมองจะเจริญ ถึงร้อยละ 80 ของขนาดสมองที่เจริญเต็มที่เมื่อเป็นผู้ใหญ่ การเจริญเติบโตดังกล่าวนี้ หมายถึง จำนวนขนาดของเซลล์สมอง รวมทั้งสมรรถภาพในการทำงานของประสาทด้วย (อารี วัลยะเสวี, เอกสารโรเนียว : 2)

ทำนองเดียวกัน เมื่อพิจารณาเด็กวัยก่อนเรียนที่อาศัยอยู่ในสลัมย่านท่าเรือคลองเตยนี้ พบว่าเป็นเด็กที่มีโอกาสถูกปล่อยปละละเลยจากผู้ปกครองที่อาศัยอยู่ในสลัมคลองเตยดังกล่าว จึงเป็นที่น่าตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับว่า ปัญหาด้านโภชนาการอันจะส่งผลต่อการขาดคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นกับ เด็ก เหล่านี้หรือไม่ ทั้งนี้โดย แนวคิดที่ว่าพัฒนาการของเด็กเหล่านี้ (ซึ่งจะ เป็นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทใน ด้านต่าง ๆ ในสังคมในอนาคต) ย่อมมีการเชื่อมโยงกับภาวะโภชนาการของเด็ก ขณะเดียวกัน จะเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมความเสี่ยงบุตรของผู้เป็นแม่ด้วยประการหนึ่ง

ดังนั้นชุมชนสลัมคลองเตย แม้ว่าจะ เป็นเพียงชุมชนเล็ก แต่ก็สมควรที่จะได้รับการ แก่ไขปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกันสาเหตุที่เป็นตัวการนำไปสู่ปัญหาการโภชนาการเป็น สาเหตุที่สลับซับซ้อน โดยเฉพาะในชุมชนสลัม กล่าวคือ จะเป็นทั้งปัจจัยของด้าน เศรษฐกิจและ สังคมควบคู่กันไป ฉะนั้น เพื่อที่จะมีแนวทางส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการแก้ปัญหาด้าน การโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียน ซึ่งเป็น อนาคตของชาตินี้จึงควรศึกษาถึงสภาพและปัจจัย ต่าง ๆ ที่มีผลสืบเนื่องปัญหาดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อจะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนของประเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลที่สุดในอนาคต การศึกษาครั้งนี้จึง เท่ากับสนองตอบต่อแนว ความคิดดังกล่าวข้างต้น อนึ่ง โดยมุ่งหวังที่จะก่อให้เกิดความ เข้าใจถึงสภาพและปัญหาด้านภาวะ โภชนาการในชุมชนพื้นที่ศึกษาอย่างแท้จริงต่อไปในที่สุด

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการที่น่าสนใจดังนี้ ในปี พ.ศ. 2524 ได้มี การวิจัย เรื่อง "Food Consumption and Nutrition in Thailand" โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไชศรี คนจริง และผู้ช่วยศาสตราจารย์มาตี วิรกีทพานิช โดยทำการวิจัยใน 2 พื้นที่ คือ สลัม 10 แห่ง ในกรุงเทพมหานครและเขตพื้นที่ชนบทที่ยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เฉพาะ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี ได้ตั้งสมมติฐานว่า ภาวะ โภชนาการของเด็กขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งได้แก่ รายได้ ขนาดของครอบครัว ความรู้เรื่องอาหารของแม่ ระยะทางไปตลาด และการปลูกข้าวเพื่อการบริโภค (เฉพาะใน ครัวเรือนชนบท) จากการวิจัยพบว่า ในเขตสลัมของกรุงเทพมหานครนั้น ภาวะโภชนาการของ เด็ก (ส่วนสูงตามอายุ) ขึ้นอยู่กับตัวแปรที่สำคัญ 2 ตัวได้แก่ ขนาดและรายได้ของครอบครัว ใน ขณะที่ในเขตชนบทที่ยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ภาวะโภชนาการของเด็ก (น้ำหนักตาม อายุ) มีตัวแปรที่สำคัญ คือ รายได้ของครอบครัวซึ่งรวมรายได้ที่มีไข่เงินสดด้วย การผลิตข้าวเพื่อ

การบริโภค ระยะทางไปตลาด และความรู้เรื่องอาหารของแม่ตามลำดับ ในขณะที่ขนาดของครอบครัวกลับมีอิทธิพลเพียงเล็กน้อย (Kaisri Konjing)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 มีการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการกินของหญิงตั้งครรภ์ ให้นมบุตร และการเลี้ยงดูทารกในชนบท จังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ธรา วิริยะพานิช รองศาสตราจารย์ ดร.สมใจ วิชัยดิษฐ์ และอรุณทิพย์ ทรงวิทย์ชุตติ โดยพอสรูปผลการวิจัยได้ ดังนี้ การงคอาหารที่มีประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมาย เช่น หญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ทารก และเด็กวัยก่อนเรียนในชนบท เป็นปัญหาที่ยังมีอยู่มาก เช่น การกินข้าวกับเกลือในระยะ 10 วัน หลังคลอด โดยงคอาหารอื่นที่มีประโยชน์ การบิมน้ำนมใส่ทิ้งไม่ให้ลูกดื่ม เมื่อให้ความรู้ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับพฤติกรรมการกินอาหารและการเลี้ยงดูทารกที่ถูกต้อง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษานี้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการกินและรู้จักวิธีการเลี้ยงดูทารกโดยการให้อาหารที่ถูกต้องแก่ลูก ดังนั้น การให้โภชนาการศึกษา นับเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการกินอาหารที่ไม่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ไปสู่พฤติกรรมการกินอาหารที่ถูกต้องซึ่งจะเป็นแนวทางอันหนึ่งที่จะใช้แก้ ปัญหาโภชนาการได้ (ธรา วิริยะพานิช 2527: 76-81)

นายแพทย์ไกรสิทธิ์ ต้นตีสิริรินทร์ และพัชตณี วิณีจะกุล ได้ทำการวิจัยเอกสารและสำรวจในภาคสนาม เรื่องโภชนาการและภาวะสังคม ปัญหาโภชนาการในประเทศไทยโดยได้กล่าวว่าปัญหาโภชนาการมี 3 ประเภท คือ การขาดสารอาหาร การได้สารอาหารเกิน และสารพิษในอาหาร ปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาการขาดสารอาหารซึ่งได้แก่ การขาดโปรตีนและพลังงาน ซึ่งเป็นปัญหาโภชนาการที่สำคัญที่สุด และพบในทุกกลุ่มอายุและส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการขาดสารอาหารอื่น ๆ ด้วย (ไกรสิทธิ์ ต้นตีสิริรินทร์ 2527)

ปี พ.ศ. 2529 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาวค์ จันทวานิช และคณะได้ศึกษาวิจัยที่มีผลต่อภาวะโภชนาการในภาคกลาง ศึกษาเฉพาะหญิงมีครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็ก 0-5 ปี นั้น ทั้งชุมชนใกล้เมืองและไกลเมืองต่างก็ยังคงมีพฤติกรรมการกินที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพอนามัยของทั้งแม่และเด็กโดยมีสาเหตุมาจากหลายด้านด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อตามที่ได้รับ การอบรมสั่งสอนจากผู้สูงอายุ การขาดความรู้ ปัญหาทางเศรษฐกิจและอิทธิพลของการตลาด จากการศึกษาครั้งนี้ เมื่อได้ศึกษาวิจัยทั้ง 4 ด้าน ที่คาดว่ามอิทธิพลต่อภาวะโภชนาการ ได้แก่ บังคับเชิงกายภาพ บังคับเชิงเศรษฐกิจ บังคับเชิงสังคมวัฒนธรรม และบังคับเชิงเทคโนโลยี (วิทยาการและความรู้) พบว่า บังคับที่สามารถอธิบายภาวะโภชนาการของเด็กอายุ 0-5 ปีได้ดี

ที่สุด ได้แก่ การศึกษาของมารดา เวลาที่ใช้เดินทางไปแหล่งขายอาหาร เครื่องปรุงอาหาร และรายได้ของครอบครัวตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่สามารถอธิบายภาวะโภชนาการของมารดาที่ตั้งครรภ์ และให้นมบุตรได้ดีที่สุด ได้แก่ การมีบริการขายอาหารถึงบ้าน อาชีพหลักของหัวหน้าครอบครัว การศึกษาของมารดา และปริมาณเนื้อสัตว์ที่กินในครัวเรือนในเดือนที่ผ่านมา (สุภางค์ จันทวานิช 2529 : 6-1, 6-3)

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2529 เช่นเดียวกัน ชูเกียรติ มณีธร และคณะ ได้ทำการศึกษาในพื้นที่บ้านบางนาง ค่ายบางนาง อำเภอบางบาล และบ้านช่องแสมสาร ตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 97 ครอบครัว เป็นหญิงระยะตั้งครรภ์ 25 คน หญิงระยะให้นมบุตร 45 คน ทารก 48 คน และเด็กวัยก่อนเรียน 52 คน ผลการศึกษาการณีเด็กวัยก่อนเรียน พบว่าร้อยละ 82.7 หย่านมหลังอายุ 1 ปี วิธีการหย่านมที่นิยมใช้คือ ยาค่า भरเพ็ด ยาหม่อง ทาหัวนมแม่ และพบว่า แม่ที่มีรายได้สูงและมีทรัพย์สินมากจะหย่านมช้า หลังหย่านม เด็กวัยก่อนเรียนส่วนใหญ่จะกินอาหารเพิ่มขึ้น แม่ที่ได้รับความรู้ด้านอนามัยจากแหล่งต่าง ๆ มีทรัพย์สินและฐานะทางเศรษฐกิจดี มีการเตรียมอาหารและปรุงอาหารดี เด็กได้รับอาหารที่มีประโยชน์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียน พบกลุ่มตัวแปรในปัจจัยต่าง ๆ ทั้งสิ้น 15 ตัวแปร มีความสัมพันธ์กับค่าน้ำหนักตามส่วนสูงของเด็กวัยก่อนเข้าเรียน เป็น 0.7044 และสามารถพยากรณ์ค่าน้ำหนักตามส่วนสูงของเด็กวัยก่อนเรียนได้ร้อยละ 49.6 ตัวแปรที่สำคัญ ได้แก่ รายจ่าย ค่าอาหารในครอบครัวเฉลี่ยต่อหัว การกินอาหารประเภทข้าว รายได้จากอาชีพหลักของครอบครัว การสูบบุหรี่ภายในและบริเวณบ้าน ปริมาณอาหารที่ถนอมไว้กินในครอบครัว (ชูเกียรติ มณีธร 2529)

ในการศึกษาจากต่างประเทศ ก็เช่นเดียวกัน คือ Wray and Aguirre, Grewal, Gokulanathan and Verghese พบว่า ปัจจัยที่สำคัญอย่างมาก คือ รายได้ครอบครัว กล่าวคือ ภาวะทุโภชนาการของเด็กจะมีมากในกลุ่มผู้มีรายได้ครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ (wray 1969:76-98, Grewal 1973:235-240, Gokulana than 1969:118-124)

จากรายงานของธนาคารโลก ได้สรุปไว้ว่า ภาวะโภชนาการของเด็กจะดีขึ้น เมื่อระดับการศึกษาของบิดา-มารดาสูงขึ้น และระดับการศึกษาของมารดาจะมีผลต่อภาวะโภชนาการของเด็กมากกว่าระดับการศึกษาของบิดา (the World Bank 1980)

ขณะเดียวกันในด้านอาชีพของบิดา-มารดาที่มีการศึกษา พบว่ามีความสัมพันธ์กับภาวะโภชนาการของเด็กด้วยเหมือนกัน (Rawson 1976 : 22) โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพของมารดา จากการศึกษาในประเทศอินเดีย พบว่า เด็กวัยก่อนเรียนที่ขาดอาหาร เป็นเด็กที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน (Grewal 1973)

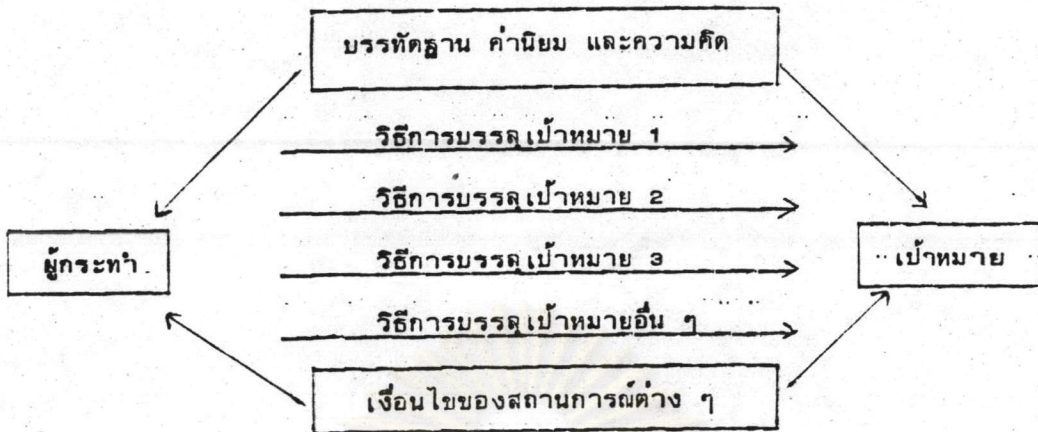
4. แนวคิดและทฤษฎี

ในการวางแนวคิดในการวิจัย ผู้ศึกษาอาศัยพื้นฐานแนวคิดจากแนวคิดจากทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (structural functional theory) ทั้งนี้เพราะแนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีในกลุ่มโครงสร้าง - การหน้าที่นี้จะอธิบายสังคมในลักษณะของหน่วยซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ เข้ามาประกอบกัน และส่วนต่าง ๆ ที่เข้ามาประกอบกันก็จะมีหน้าที่ (function) ของตนเองแตกต่างกันออกไป หน้าที่ของแต่ละส่วนจะต้องมีลักษณะประสานสอดคล้องกัน เพื่อให้จะทำให้สังคมนั้นสามารถที่จะดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น ทฤษฎีในกลุ่มโครงสร้าง-หน้าที่ถ้าจะให้ง่ายแก่การเข้าใจอาจจะต้องลองเปรียบเทียบสังคมนับร้อยต่าง ๆ ในร่างกายของสิ่งมีชีวิต ในร่างกายของสิ่งมีชีวิตก็เหมือนระบบใหญ่ระบบหนึ่ง ซึ่งมีระบบย่อย ๆ มาประกอบกันมากมาย เช่น ระบบหายใจ ระบบทางเดินอาหาร ระบบขับถ่าย ฯลฯ ระบบเหล่านี้ต่างก็มีหน้าที่ที่ต่างกันออกไป เฉพาะอย่าง และการทำหน้าที่ก็จะมีลักษณะประสานสอดคล้องกัน เพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ในสภาพปกติ ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบกับสังคมได้เช่นกัน (ภุชงค์ ภูทลบุตร 2528 : 128-129)

ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ของ Talcott Parsons แนวคิดของ Parsons นั้น ในช่วงปี 1937 เขาได้อธิบาย "โครงสร้างของการกระทำ" (The Structure of Social Action) ว่า ในหน่วยของการกระทำในลักษณะที่บุคคลมีทางเลือกหลายทางในการเข้าหาเป้าหมาย (Voluntaristic Action) ในหน่วยของการกระทำจะประกอบไปด้วย

1. บุคคลหรือผู้กระทำ (Actor)
2. การเข้าหาเป้าหมาย (Goal Seeking)
3. วิธีการในการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งมีหลายวิธีการ (Alternative Means)
4. สถานการณ์จริง ๆ ที่บุคคลต้องประสบ (Situation Condition) เช่น ลักษณะทางชีวภาพในตัวบุคคล สิ่งแวดล้อมภายนอก

5. ผู้กระทำจะถูกควบคุมโดยบรรทัดฐาน/ค่านิยมและความคิดต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งเข้าไปอยู่ในตัวของผู้กระทำ (กูซงค์ กุททบุตร 2528 : 150-151)

ภาพแสดงหน่วยของการกระทำหน่วยหนึ่ง ๆ (Turner 1974:32)

จะเห็นว่า Parsons ได้ให้ความสำคัญกับค่านิยมและบรรทัดฐานในการ เข้าไปมีบทบาท กำหนดการกระทำในสังคมอย่างมาก ขณะเดียวกันความหมายของค่านิยม (Value) มีผู้ให้ความหมายไว้นานาประการ Clyde Kluckhohn อธิบายว่า ค่านิยม คือ แนวความคิดทั้งที่เห็นได้เด่นชัดและไม่เด่นชัด ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง เกี่ยวกับว่า อะไร เป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นความคิดที่มีอิทธิพลให้บุคคล เลือกกระทำการอันใดอันหนึ่ง จากวิธีการที่มีอยู่หลาย ๆ วิธี หรือเลือกเป้าหมายอันใดอันหนึ่งจากหลาย ๆ อันที่มีอยู่ (Kluckhohn 1951 : 395)

Neil J. Smelser ให้คำจำกัดความว่าค่านิยมเป็นสิ่งบอกบุคคลอย่างกว้าง ๆ ว่า มีจุดมุ่งหมายอะไรบ้างในชีวิต เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ฉะนั้นค่านิยมจึง เป็น เครื่องชี้แนวทางปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ให้แก่บุคคล (Smelser 1968 : 25)

พิทยา สายชู ได้กล่าวไว้ในหนังสือโลกสมมติว่า ค่านิยม คือสิ่งที่คนนิยมยึดถือ ประจําใจ ที่ช่วยตัดสินใจในการเลือก (พิทยา สายชู 2516 : 52)

กรณีความหมายของบรรทัดฐาน (Norms) มีผู้ให้ความหมาย เช่น ประเสริฐ แยมกิ้น พงษ์ ให้ความหมายว่า บรรทัดฐานหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบพฤติกรรม หรือคตินิยม ที่สังคมวางไว้ เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับบุคคลยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ บรรทัดฐานจะบอกให้เราทราบว่าเราควรปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์ต่าง ๆ การที่สมาชิกในสังคมมีการติดต่อดังกันราบรื่นก็เพราะแต่ละฝ่ายปฏิบัติตามบรรทัดฐานซึ่งทุกคนมีความ เข้าใจร่วมกัน ทำให้เกิดความแน่นอนและความเป็นระเบียบในชีวิตสังคม (ประเสริฐ แยมกิ้น พงษ์, หน้า 3)

ไพฑูรย์ เครือแก้ว อธิบายว่า บรรทัดฐานคือตัวกำหนดความประพฤติหรือกิริยา (Action) ในชีวิตประจำวันของบุคคลในสังคม หมายความว่า Norms จะเป็นตัวแสดงมาตรฐานหรือบ่งบอกออกมาเลยว่า ในสถานการณ์หรือเหตุการณ์เฉพาะอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลนั้น เขาควรจะมีปฏิบัติหรือมีกิริยาอาการเช่นใดบ้าง (ไพฑูรย์ เครือแก้ว 2513 : 62)

หน่วยของการกระทำตามแนวความคิดของ Parsons จะต้องมีโครงสร้างการกระทำมากไปกว่าบรรทัดฐาน หรือแบบแผนพฤติกรรม ซึ่งในโครงสร้างต้องเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในการเข้าหาเป้าหมาย ซึ่งต่างกันไปในแต่ละระบบสังคม ดังนั้น หน่วยของการกระทำจึงถูกมองในลักษณะของการกระทำระหว่างกันทางสังคม ซึ่งระบบของการกระทำทางสังคมนี้อาจจะมีหน่วยของการกระทำ (Unit Act) หลายหน่วย หรือมีผู้กระทำหลายคนเข้ามาประกอบกัน

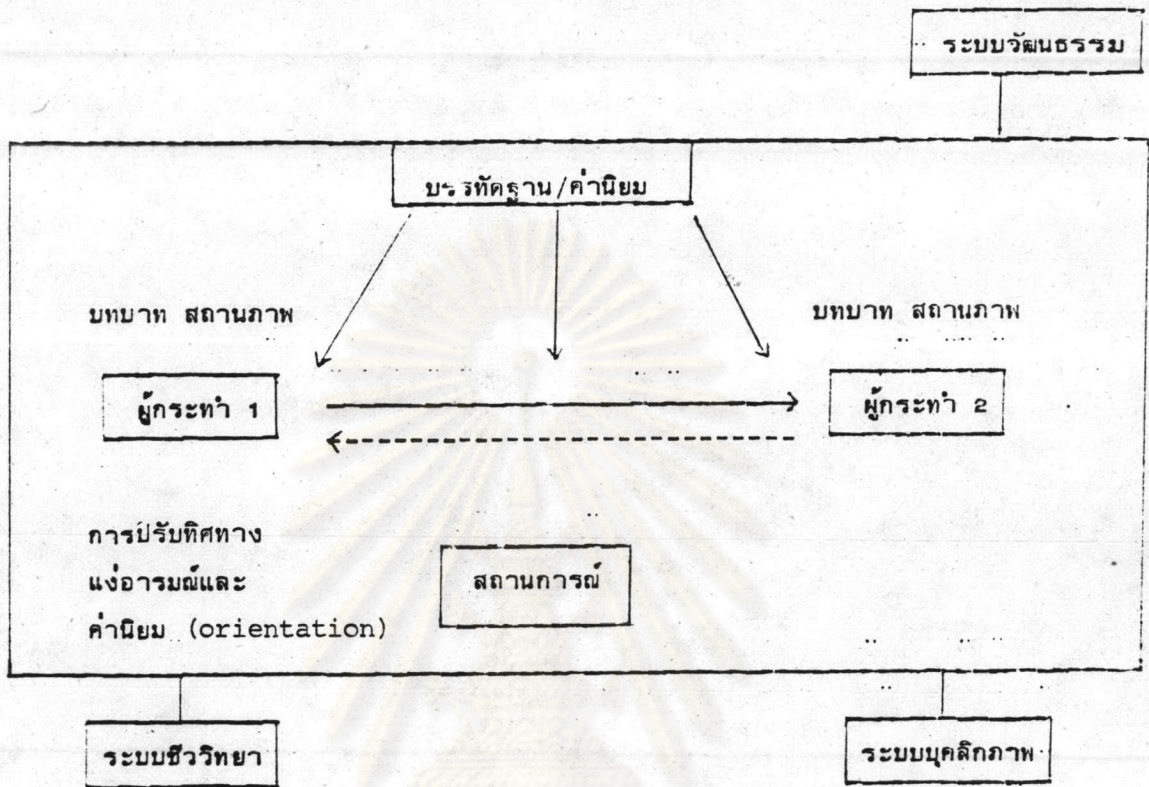
ในปี 1951 Parsons ได้ขยายการอธิบายจากหน่วยของการกระทำมาเป็นการอธิบายระบบสังคม (Social System) ระบบสังคมจะประกอบไปด้วยผู้ร่วมกระทำตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือ 2 หน่วยของการกระทำ ผู้ร่วมกระทำแต่ละคนจะมีบทบาท สถานภาพ วิธีการบรรลุเป้าหมายรวมไปถึงความคิดต่าง ๆ (Charles 1961 : 33)

นอกจากนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าภายในระบบสังคม (Social System) ยังมีระบบย่อย ๆ อื่น ๆ เข้ามาประสานสอดแทรก เช่น ระบบวัฒนธรรม (Cultural System) ระบบบุคลิกภาพ (Personality System) ของสมาชิกในสังคม และระบบอินทรีย์ (Organismic System) ของผู้ร่วมสัมพันธ์ หรือบางทีระบบอินทรีย์ดังกล่าวอาจจะเรียกว่า ระบบทางชีววิทยา (Biological System)

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพแสดงระบบสังคม

(ปรับมาจาก กุทซังค์ กุณฑลบุตร, 2528 : 159)

ขณะเดียวกัน Parsons ได้กล่าวถึงหน้าที่ที่จำเป็น (Functional Prerequisites) ในการขจัดปัญหาต่าง ๆ ของสังคม หน้าที่เหล่านี้มี 2 กลุ่มที่สำคัญคือ

1. หน้าที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (External and Internal)
2. หน้าที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและวิธีการสู่เป้าหมาย ซึ่ง Parsons เรียกว่า Instrumental และ Consumatory

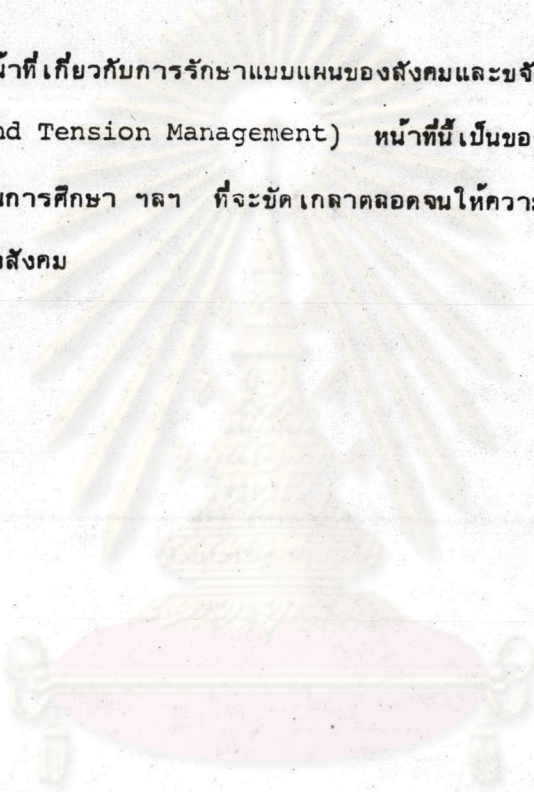
จากกลุ่มทั้ง 2 ข้างต้น Parsons ได้แยกหน้าที่จำเป็นออกเป็น 4 ประการที่สำคัญ คือ :-

1. หน้าที่ในการปรับตัว (Adaptation) คือ หน้าที่ของโครงสร้างสังคมที่จะตอบสนองความต้องการอยู่รอดของสมาชิก เช่นการผลิต การจำหน่ายแจกทรัพยากรภายในระบบสังคม เป็นหน้าที่ของสถาบันเศรษฐกิจ

2. หน้าที่ในการจัดปัญหาเกี่ยวกับ เป้าหมายของสังคม (Goal-Attainment) เป็นหน้าที่ในการวางเป้าหมาย ตลอดจนการทำให้บรรลุเป้าหมายของสังคม เป็นหน้าที่ของสถาบัน การเมือง

3. หน้าที่เกี่ยวกับปัญหาการบูรณาการ (Integration) เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับ การตกลงร่วมกัน ความสอดคล้องของสมาชิกในสังคม เช่น สถาบันศาลยุติธรรม พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ สถาบันทางการแพทย์ ก็รวมอยู่ในหน้าที่นี้ด้วย ถึงแม้จะไม่โดยตรง ก็ตาม

4. หน้าที่เกี่ยวกับการรักษาแบบแผนของสังคมและขจัดความขัดแย้ง (Pattern Maintenance and Tension Management) หน้าที่นี้เป็นของสถาบันศาสนา สถาบัน ครอบครัว สถาบันการศึกษา ฯลฯ ที่จะขจัดเกลียดลดจนให้ความรู้ในเรื่องการอยู่ร่วมกันใน สังคมแก่สมาชิกของสังคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย